

ՊԱՇՏՊԱՆՔ
ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ

Տարեկան . . . 12 ֆր.

Վեցամսեայ . . . 6 ֆր.

ԱՐՏԱՍԱՀԱՆԱՆ

Երկու քիւ մէկ ծրարով

Տարեկան . . . 14 ֆր.

Վեցամսեայ . . . 7 ֆր.

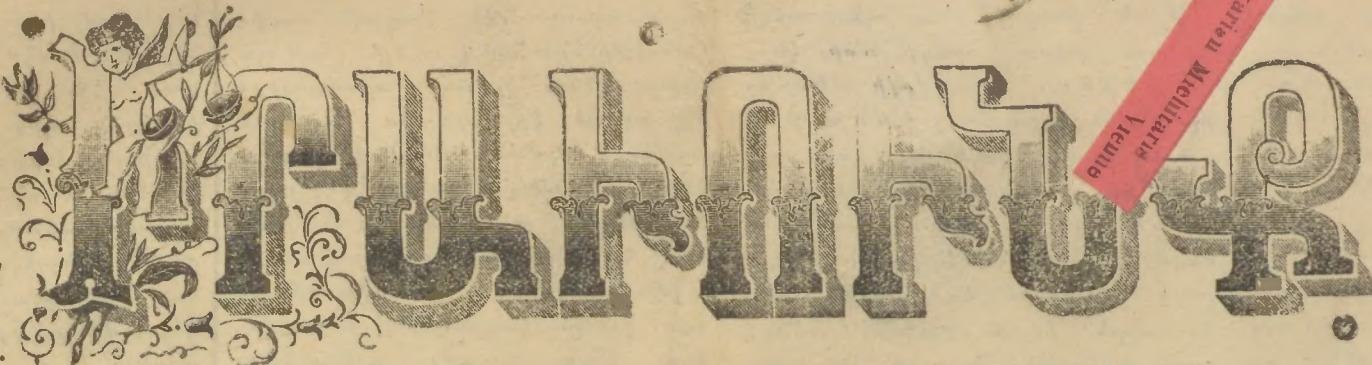
ՍՍԵՐԻԿԱ

Տարեկան 2. 60

Վեցամսեայ 1. 50 ֆր.

ԿԱՆԻԻԿ

Մանուկանս սողը
20 սանթիմ

ԼՐԱԳԻՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՄ ՔԱՂԱՔԱՎԱՆ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԱՐԵՆ ԶԱՐԲԵՇԱՅԻՒՆԻ ԵՒ ՇԱԲԱԹ

ՀԱՍՏԻ

Wochen u. Journal

Ir vounk

VARNA (ale toe)

Редация

навестникъ

Изданіе

ВАРНА

Գրութեանը կն լին
արտեր

ՊԱՐՈՒԻ ՀԱՅՈՑ ԶԱՐԴԸ

Կովկասի գործաւորական մեծագոյն կեդրոնին Պապուի մէջ, վերջին յունվարին տեղի ունեցող բանաւորական անուանին տակ ապստամբական շարժումը պատճառ եղաւ որ ռուս կառավարութիւնը խորամանկ միջոցով մը հայ տարրը ջախջախէ. որովհետեւ այդ շարժումներուն առաջնորդները ու կազմակերպիչները հայ յեղկուսակցութիւններն էին, եւ որոնք իրենց օւկաններուն մէջ ռուս կառավարութեան դէմ կռիւ կը յայտարարէին և կարմիր դրոշակներ կը պարզէին. Տիրող ռուս վարչութիւնը տապալելու ձգտումէն զատ Հայերուն կը վերագրուին նաեւ անշատական, հայկական ինքնօրինութեան, ձգտումներ, քանի որ հոն գործող երկու հայ յեղկուսակցութիւնները նախ այս նպատակաւ գոյութիւն առած էին. Ուստի Ռուսերը ոչ թէ միայն ջարդի տապալման մը տանգութիւնը ունին, այլ նաեւ կովկասը Ռուսիոյ համար կործանեցնելու երկիւղը. Ահա այս վտանգը հեռացնելու համար ջարդի կառավարութիւնը էն նըպատակաւոր միջոցը ընտրեց իրեն. վտանգաւոր հայ տարրը ջախջախել աւելի բաղձալիւ իսլամ տարրին միջոցաւ և ի հարկին փոխադարձաբար, բաժանեալ զի տիրեցես:

Պապուէն փետր. 9-22 թուականի նամակ մը հրատարակած է Հնչակը յաւելումով մը. այդ նամակի առաջին մասին մէջ ջարդին պատճառը սա տողերով կը բացատրուի.

Յայտնի է այն մեծ դերը, որ ունենալիս բանաւորական շարժումներում հայ բանաւորները, այն մեծ ոյժը որ նըրանք ներկայացնում են կազմակերպւած գործունէութեան մէջ, որպէս եւ նըրանց մեծաթիւ լինելը. Բազմի գործադուլն ու ցոյցերն արձագանգ գտնելով Պետերբուրգում, եւ ապա վերջինս նշանաւոր դէպքերից յետոյ առաջացած բանաւորական յեղափոխա-

կան շարժումներն ամբողջ Ռուսաստանում, անշուշտ աւելի եւս բացեցին Բազմի հայ, որպէս եւ այլ բանաւորների աչքը եւ նկատելի եղան չրանց մէջ զօրեղ պատրաստութիւններ մօտ ապագայում պատահելիք շարժումների նկատմամբ. Տեղիս իշխանութիւնը այդ նկատեց—եւ այդ ժամից նրա ջանքը եղաւ ամեն միջոց գործդնել բանաւորական շարժումների առաջն առնել. Դրա համար առաջին հարուածը պէտք է տրէր հայ բանաւորներին, որոնց մասնաւոր կարեւորութեան վրայ մասնաշեղծի վերելու նկատելի է թէ հայերուն պաշտպանութեանը չեն փութացած ոչ ռուս և ոչ վրացի ընկերակցականներ կամ յեղափոխականներ:

Այժմ կը մնայ մտածել թէ պէտք էր կովկասահայուն գըրխուն այս աղէտը բերել, երբ ասգի Տոնկահայաստանի տագնապը կար որ այնչափ պէտք ունի կովկասահայուն ալ աշակցութեանը. Հիմակ ո՞րը որուն աշակցի և ո՞վ որու օգնէ:

Անխոհեմ և անհեռաւոր գործունէութիւնը տեսէք հայ աղգին տրեւէն տկարութեանը քանի մասի բաժնեց:

Կռիւ Տոնկահայաստանի մէջ թուրք կառավարութեան դէմ. այս հասկանալի է.

Կռիւ Քիւրտ աշիրէթներու դէմ.

Կռիւ ռուս կառավարութեան դէմ.

Կռիւ կովկասի պարսիկ և թաթար խուճանին դէմ.

Կռիւ դաւաճարաւորին հայ բանաւորը հայ հարուստին դէմ.

Կռիւ յեղափ. հայը յեղափ. հայուն դէմ.

Եւ այս բոլոր կռիւները խեղճ հայ ժողովուրդը միաժամանակ մղելու է բնաշնչութեամբ դնով, ի գոհացումն մէկ քանի ընկերակցականի դիմակին տակ ծածկուած բայց ներքնապէս անիշխանական ինքնակոչ հայերու:

ԴԵՊՐԵՐՈՒ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆԸ
(նոյն յատկումով)

Լեմսիս Դին առաւօտը սովորականի նման ամէն մարդ գնում էր իր գործին, փողոցներում անցուղաճը կատարում էր ինչպէս միշտ, երբ նկատելի եղաւ ինչ որ ան-

հասկանալի պատճառով Բազմի հայափողոցում շրջում են մեծ թւով օտարականներ եւ զինւած կողակներ. Այդ փողոցում մտաւաճառներն ու մանրամասները զխաւորապէս պարսիկներն են. Ժամ ինն անցած յանկարծ կայմակի արագութեամբ լուր է պատում, թէ վերոյիշած փողոցում մահմետականները կոտորում են հայերին. Գաղաքն ամբողջ ցնցւում է. . . Նոյն իսկ օստիկաններն ու կողակների քիթ տակ որոնք մնում են անխուղ հանգիստ տեսնել, պարսիկները խմբերով կամ նստած կառքերում ցրւում են ալ ու ձախ Բազմի հայափողոցում ու չըրջակայքը եւ գէնքից գնդակահարում ամեն հայի. Նայն փողոցում, նախկին քաղաքային տան կտուրի վրայ խռնւում է զինւած պարսիկների հոծ բազմութիւն, որ շարունակ եւ անարգել կերպով կրակ են թափում հաւերի վրայ. Այդանից սկսում է կոտորածը, որ արագաբար ծաւալւում է ամբողջ քաղաքի վրայ, Ժամ 11-ից սկսած անհամար եւ անընդհատ հրացանաձգութիւնը կոտորած է սփռում քաղաքի ամեն անկիւնում, ուր փողոց չէ մնում, ուր օրինք չէ հոսէր. Նամ-կս գրելով գիւ ընդհանուր շփոթութեան մէջ գտնեց եւ ամենում առաջ բերել մանրամասնցումներն եւ նկարագրութիւններ վերջերի նկատմամբ, որոնք իրեն խռնւող զրոյթները, գաղաւթի իններ այնքան սարսափելի են որքան աղէտալի են որքան անպատմելի. . . Եւ մինչդեռ կոտորածը շարունակւում էր, յանկարծ կանգ է առնում ամբողջ կեանքը. ամենքը վազող վազողի ետեւից փակւում են իրանց անկողնում, խանութներում փակւում են բոլոր պաշտօնատները, կանգ է առնում ձիաքաղը. . . Իսկ փողոցներում պարսիկները խողովողում են սրած հայերին. . . Եւ կոտորածը տարածում է մինչեւ Բալախանի, Բիրի-Հէյրաթի եւ այլ արարձաններ. . . մինչդեռ միաժամակ, սկսած առաւօտուանից, զինւած մահմետականներ արաւմասներին անընդհատ խուճում են գէպի քաղաք, շատերը նստած սնթաւի ձիերի վրայ. . . Տներին, խանութներին վրայ յարձակւել, հրգին, թալան, կողոպուտ, եւ արբեն, արբեն, արբեն ամեն կողմ. . . մինչեւ երկուց, մինչեւ կէս գիշեր. . . Չենք յանդգնում եւ մեր ձեռքը դողում է գրելու համար այդ օրը կոտորւած հայերի թիւը, որ ստուգւած չէ, բայց որ հաշւում է հարիւրներով. . .

Այդպէս աւարտ ստացաւ այդ օտակալ օրը. . .

Յանկարծակիս բռնւած հայերն այդ օրն անկարող էին— եւ հնար էլ չըկար—մտածել կապ մտկեր պաւած ինքնապաշտպանութեան. Թեւ ինչ մասին. Բայց զիններն այդ պատրաստութիւնները անհեշտան երկու հայ յեղափոխական կուսակցութիւնների կողմից, այն է Հ. չակեան եւ Գաշնակեան, որոնք միասին խորհուրդ կազմելով եւ որոշելով միասին իշխել փողոց իրանց զինւած խմբերով, Երեք-չորսի առաւօտ էլ, արդարեւ, այդ խմբերն անցան փողոց. Մեծ է ինքում անաւոյժ օտարականութեան եւ սեղակաւ այլ իշխանութիւն երկ հիստիափումը. Կրք տեսնելով այդ խմբերին, երկու զինւած են ընկնում, որ իրանց զօրութեան պլանը կարող չեն լինեն նախորդ օրւայ պէս անարգել շարունակել գործադրել. Եւ ինչ օտարականներ ու կառավարութեան այս ազնւանք սկսում են քաղաքակարգ փառփութաներ ցրել մահմետականների խրախուսել իսկ պրայց եւ կողակների մեծ վաշտով կանգնել պարսիկ խուճանի հետ միեւնոյն շարքում. . . Իրեն թէ հայերն անպատմելի են եւ պէտք կայ գրանց «Տեղի» եւ խող սղութիւնը վերակ հանել. . . բայց մինչ մեր յեղափոխականները ձեռնաժաւալ չէին մնում. Եւս օտարականութեան պատմութեան աւելի եւ տեղի են ըստաւարում եւ այս մի քանի ուժգին յարձակումներից յետոյ աջողւում են տիրանալ քաղաքի կենտրոնին—պարսիկներն ու սրա չըրջակայքին. Այստեղ պայքում է ստեղծել ընդհանրում մի կողմից հայ յեղափոխականներին եւ միւս կողմից պարսիկների միջեւ. այս վերջիններն միջոցաւ իրենցով կողակները. . . երկու կողմից հարիւրաւոր զոհեր եւ վաղ յեղիւր ամբողջովին ներկում են արեւոյթ. . . Իսկ կառավարութեան ազնւանքը շարունակւում են փամփուշտի բաժանել պարսիկներին. . . որոնցից երեք հոգի, հապաւ առաւ զինւոր քիւսաւ. կրում էին քսակներ, լի փամփուշտն հրոյթ. Երբ արանք անցնում են ելել Գաշնակեան այս փողոցով, զնգակի մի հարուած գործում է այդ երեքից մէկին եւ զինուորի վերակուրի տակից գործ է պարծում. . . մի Սարսուղիցի պարսիկ—անմիտելի ապացոյց կառավարութեան եւ ստորաբարչ եւ սնդադոժ նախնադապիտ Եսակչիճէի զիւային զործակցութեան եւ կոտորածների գործի հեղինակ լինելուն. . .

Երբ երեկոյան մութը կոխած էր. քաղաքն աւելի լայն շրջանով մերոնց պաշտպանութեան տակ էր օրդէն. . . Պարսիկներն այդ տեսնելով անցան կեն-

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՊՍԵՐԱԶՄԸ

Մուգաճի առջեւ ունի բանա-
կին պարտութիւնը ու խուճապի
մասնակիւնը այնքաւ բնաւ յոյս չը
ձգեւ ներկայ պատերազմին մէջ
Ռուսներուն յաղթական ելնելուն :
Նոյնի եւ Օգոստոսի զօրավար-
ներուն միացեալ բանակը անցեալ
հինգշաբթի դրաւ Մուգաճի
բայց Մանչուրական մայրաքաղա-
քին գրաւութենէ առաջ ունի զօ-
րավար Գուրարի բանակը՝ որ գիւ-
ցազնաբար կողմնաւ, սահմանողում
եւ ցրտութեամբ էր, տեղի տալով
բազմաթիւ թշնամիին զօրութեան :
Մարաշախտ Օսմանի արուեստը
կը կայանար վճռական հարուածը
արուեստը կողմը թիւի գերակշը-
նութիւնը իր ձեռքին տակ ունե-
նալուն մէջ : Զօրավար Քուրբան-
թին շատ ուշ հասկցաւ թէ զըլ-
խաւոր վտանգը արեւմտեան պի-
տի դար եւ թէ հարաւէն եւ արեւ-
ելեքէն մղուած կռիւնները նպո-
տակ ունենին միայն իր ուշադրու-
թիւնը վերականգնելու : Երբ վերջա-
պէս գուշակեց իր հակառակորդին
խաղը արդէն շատ ուշ էր, ժամա-
նակ չէր մնացած Գուրարի օգնու-
թիւն հասցնելու համար Շահնիսի գիծէն
զօրք եւ Բերկուլ :

Պատերազմի դաշտին վրայ ուն-
սերուն թիւը ձորոցիներէն նուազ
չըլլալէ զատ, երբ Քուրբանթին իր
գիրքերուն մէջ ամրացած այս անգամ
ալ չը յաջողեցաւ գոնէ թշնամիին յա-
ռաջադաշտութիւնը կեցունել, ալ
երբէք յոյս չէ կարելի տածել ա-
նոր ապագայ յաջողութեան մասին,
որովհետեւ այս երրորդ անգամն է
որ չարաչար կը յաղթուի միշտ
սխալի մը գոհ տալով թէ՛ բերա-
ւոր ուսեր եւ թէ ունի պետու-
թեան պատիւը : Ալէքսիէվէն յետոյ
զօրավար կրեքէնպէրին եւ ուրիշ-
ներուն զանգատները ու բողոքները
Գուրբանթինի սխալներուն մասին
արդէն ծանօթ էին կը կարծուի :

Թէ այս անգամ աւելի ծանր ար-
տուհիներ լսուին իր դէմ, եւ այս
իսկ երկուշաբթի անա ինք կը քաշ-
ուի ընդհ. հրամատարութիւնէ յոգ-
նութիւն պատրուակելով : Եթէ այս
վերջին անգամ զէնքին բողոքը իր
կողմը ըլլար, գրաւ կը գնեմ որ
Քուրբանթին երբէք յոգնած եւ
չպիտի ըսէր :

Երբ ունի սպարապետը վատուածով
մը այսպէս ետ կը քաշուի իր
տեղը տալով ուրիշի մը,
բանակին ալ իրմէ աւելի վնասած եւ
սարսափած ըլլալը պէտք չէ մոռ-
ցուի : Մուգաճիէն ունի թիւի
փախուստ, խուճապէ գաւ ոչինչ
ցոյց տուին ունի ղեկավարները,
որոնք յիշեցուցին մեզ թէսպիոյ
թրքոյունական պատերազմին Յոյն
մեծախօս Բալիդարիսիներուն «Թուր-
քոս էլիէթէ» ըսելով չնչապառ
փախուստը : Այդ աստիճան սարսա-
փած բանակ մը դժուար կրնայ
զիմադրել անգամ մըն ալ նոյն
թշնամույն : Հետեւաբար ասկէ յե-
տոյ Ռուսիոյ համար յոյս չկայ
Մանչուրիոյ մէջ : Իսկ ծովու վը-
րայ Պալմիրիկան տորմիզին մասին
խօսել աւելորդ է, քանի որ ծո-
վակալ Ռոմանովէնսքի ինքն ալ
խոստովանած է թէ իր նաւատու-
րին չը վստահիր Ճաբոնցիներ-
ուն հետ չափուելու համար :

ՄԱՏՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

18 դեկտ. 1904 Յունաստան

Բեմախի Բապարիճ գիւղէն Մինաս
Թէլիբեան անձը մոռնալով իր բա-
րեպաշտական մաքուր ընթացքը՝
Զորագնդութիւնը, վերջերս Բապա-
րիճցուն գլխուն փորձաքաղաքած
է : Եւ սկսած է մեծ չարքներ
ստեղծել անմեղ երիտասարդաց վը-
րայ : Իւր առաջին փորձը կատարեց
Գեորգ Զօփուրեան անրիճ երիտա-
սարդին վրայ : Զօփուրեանի գործն
էր «փոստածրութիւն» (Գիւղը քա-
ղաքէն 4 ժամ հեռուն ըլլալով սո-

վորութիւն ունին «փոստածր» մը ո-
րոշել իւրաքանչիւր նամակի 10 փա-
րա վարձք տալով) : Գիւղը չափաթ-
անգամ մը նամակի առթիւ յաղաք
կերթայ : Եւ ոմանք ալ ապրապաշ-
ներ կուենան մաս մը վարձք տա-
լու պայմանաւ : Անոր հաւատար-
մութիւնը ամէն կերպով գնահա-
տուած ըլլալով բոլոր գիւղացոյ սի-
րելին դարձած էր եւ իր անշան
չանէն գոհ կապէր : Սակայն Թէլ-
լիբեան անոր թշնամանալով իր աչ-
քը չէր հեռացներ անկէ : Երբ կի-
մանայ օր մը Զօփուրեանի ձօնա վա-
ռօք բերելը, այս առթիւ ձեռքէ
չփախցնելու համար լուր կը դրկէ
անգլոյն ոստիկանապետութեան : Փո-
լիս Գոմարեան իմացածին պէս եր-
կու երկէ 3 րոպէսով կը գիմէ գիւղ :
Զօփուրեանին տունը կը պաշարեն,
երկար բարակ քննութիւններէ եւ
խուզարկութիւններէ վերջ երկու օ-
րա վատօղջ կը գտնեն եւ երիտասարդը
կը ձերբակալեն : Խեղճ քանի մը
ամիս Գեմախ, 4-5 ամիս ալ Երզն-
կայի բանար մնալէ վերջ հազիւ կա-
ղատուի, իր աղքատիկ յիմարին մէջ
35 ոսկի տուգանքի եւ ծախսի են-
թարկուելով ու իր նամակատարի
պաշտօնէն զրկուելով :

Հ. ՇԱՄՏԱՆԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՏՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Թիպէթական Աստուածաշունչը
կը բաղկանայ 108 հատորներէ,
ասոնց իւրաքանչիւրը 1000 էջէ
5 քիւ ծանրութեամբ, 55 սան-
թիմէրօ երկայնութեամբ, 20
սանթիմ լայնութեամբ եւ 20
սանթիմ հաստութեամբ :
Այս Աստուածաշունչի մեկնու-
թիւնը կը բաղկանայ 225 հա-
տորներէ :

Մոնկոլ իշխան մը 7000 եղ
վճարեց օրինակ մը գնելու
համար :

ՍԶԳԱՅԻՆ

Կ. Պօլսոյ թերթերը կիւնան
թէ վեհ. Կաթողիկոսը Բեդրո-
պուրկ պիտի երթայ անձամբ
գիւմրիներ ընելու : Զարին եւ
նախարարութեան կալուածակա-
նիւրոյն նպատակաւ կարգա-
դրութեան հաւար :

Բազում վերջին արեւմտահեղ
գէպքերէն աւելի եւ աղքատած
ըլլալով, անոնց կրկնուած եւ
տարածուած արդիւնքն աւհր-
բաժնութեան առջեւ ձեռու-
նադարդ Հայրապետը ստիպ-
ւած է այդ երկար ճամբորդու-
թիւնը յանձն առնել, հակառակ
իր խանդարուած առողջութեան :

— Պաթմախ, փոթիի եւ Գա-
թմախի ապստամբական շար-
ժումները պիտի որոգես հայ
յեզաւիսականներուն կը վի-
րադրուի իբրեւ թէ տեղական
կառավարութեան վրայ նա-
խարարած հայերը եղած ըլլան :

— Պարսկաստանի Ռաշտ քա-
ղաքի մէջ Տ. Լեւոնի Յարդան-
եան աղագայինը վարժարան մը
կը կառուցանէ ի յիշատակ իր
վաղամեակի որդւոյն : Շէնքը
արդէն բաւական բարձրացած է
եւ 20,000 թուանի մօտ ծախք
կը հաշուի : Կը յուսացուի որ
բարեբարը այդ վարժարանին
տարեկան եկամուտ մըն ալ
ստանանէ :

ԶԵԿԻՅՑ

Մեր քաճանորդներէ մէկ մասին պար-
տազանցութիւնը մեզ հորկազում է
մեր պաշտօնեաներէն Պ. Յակոբ Աղապ-
արը ճամբորդութեան հանել, Պուր-
կազ—Նիքիպէ գծին վրայ եւ չորակայ-
քը գտնուող քաղաքներու մեր քաճա-
նորներէն բաժնեկցն գտնուելու հա-
մար :

Մեզ այս արտակարգ գոհորթեան
պարտաւորող մեր բնակիչները պէտք
չէ թերանան իրենց ստացած թերթին
արժէքը գոնէ այս առթիւ վճարելու :

Գ.

ԱՐՓԻԱՐ ԱՐՓԻԱՐՆԵՐ

13

ԿԱՐՍԻՐ ԺԱՄՈՒՑ

(Շար . նախորդ թիւէն)

Վարժապետը հրացանը առաւ եւ երկրորդ
գնդակն ինքը թողուց :

Տէրաճը՝ հրացանը ուսը, վարժապետը՝ «Արմէ-
նիա»ն ձեռքը—մտքին ու բազուկին միութեան
խորհրդանշանը—սարէն վար կրկնէին հոգեով ջը-
լապինդ, մարմնով ջլապինդ : Ծածրան տէր Յու-
սիկ յիշեցուց այն օրը ուր զող կատուի մը
պէս վախկոտ, այդ միենունն սարն ելած էր, հոն
իր գրգռը թաղցնելու համար : Եւ հիմա՞ 23

— Այն, ես քեզի ծառայող սուրբ Մեսրոպս,
Վրէճը . եթէ աս գրգռը դուն մեզի պարգե-
ւած չըլլալով, մենք ի՞նչ պիտի ըլլայինք :

Կը հաւատար գրգռն հրաշագործութեանը : Ա-
նիկայ իր զօրութիւնը ցոյց տուած էր : Պահ-
մը առաջ ո՞վ էր դնակ արձակողը : Գիրքն էր
որ հրացանը իր ձեռքն էր դրած : Գեղին զրգ-
րոցէն զօրանցող :

Տէր Յուսիկ որ դեռ տիրացու եղած ատենը
արդէն ազաքը գլուխը ժողված, անոնց կար-
գալ կը սորվեցնէր, հիմակ ուղեց դպրոց ալ

հիմեւ : Եւրոպիա միջնաւ այն ատեն տուած դա-
սերուն, գեղին մէջ պատրաստուած էր նախա-
կան կրթութիւն ստացած Գոր սերունդը : Գա-
րոցի շինութեան համար իր յոյսը նախաւորապէս
աշակերտներուն վրայ դրաւ : Նաեւ կը յուսար
թէ իր վայելած վարկը ամէն դժուարութիւն
պիտի հարթէր : Օր մը ժողովուրդը հաւաքեց
յորդորներ կարգաց, որպէսզի ամէնուն աշխա-
տութիւնը զարգը ձրաբար շինուի : Ամէնքն
ալ ոգեւորուեցան : Տէրաճը նոյն րոպէին իսկ
ձեռք զարկաւ : Բազմութիւնը ետին ձգած լեռը
եկաւ : Առաջին մեծ քարը որուն հանդիպե-
ցաւ ուսը նետեց :

— Ձեզ տեսնեմ, ըսաւ ժողովուրդին : Տրգա-
թաղաւորին ալ մեր սուրը էջմիածնի հիմար
կութեան քարերը ուսը շաղկած տարաւ : Սուրը
թաղաւորին բրածը մենք ի՞նչու չընենք :
Գեղը քանի մը ամիս իրարանցումի մէջ էր :
Վարպետ մը ու քանի մը բանուոր, որոնք Պոլիս
չէնքերու շինութեան աշխատած էին, քաղ-
թին եկան ու հողիներուն համար գործին զը-
լուիւն անցան : Երկու երեք ամսուան մէջ եր-
կու փոքր բայց գեղեցիկ տեքթով դպրոց բարձ-
րացան : Մէկը սուրբ Մեսրոպի, միւսը՝ սրբու-
հի Հովսիփի անուններուն նուիրուած : Տէր-
աճը ինքը կը դասախօսէր, նախկին աշակերտ-
ներուն աշակցութեամբ : Երեցիներն ալ, ամու-
սինէն բաւական բան սորված ըլլալով, աղ-
ջիկներուն դպրոցը կը հոգար :

1889 թուականը հասաւ, Տոմար գիւղը կրնար
բարեբաւարի համարուիլ : Նախակրթութիւնը տա-
րածուած, հանրային տնտեսութիւնը զարգացեալ
լայտացած, կառավարական հարստացութիւններ
ըր չափաւորուած, ժողովուրդը գինուած, ահա
ինչ որ հողին դատակր րրած էր : Հին գեղա-
ցիներէն մէկը՝ Բարի մարդ մը՝ օր մը բաւաւ :

— Կըսեն թէ թոյն չ'նող թոյնունն ալ կ'ինն է,
բայն աւրողն ալ, բայց մեր գեղին բոյնը չի-
նողն մեր աւերակն է : Արտուած չընէ եթէ
վախճանի, ան ատեն իւրեւելի պիտի մնամք :

Մասնա Պէլին զատաստանը ամբողջ Հոգա-
տանին հետ ցնդեց եւ տէր Երեմիային դեղն ալ
Արշամ կը կարծէր որ թուրքիոյ կառավարու-
թիւնը այս առթիւն օգուտ կը քաղէ իր վար-
կը աշխարհի առջեւ բարձրացնելու համար :
Գիրքը օրինակաբար պիտի պատժուէր, եւ
թիւրքիոյ քաղաքակրթութեան ճամբուն մէջ
մանելով բարեկարգութեան թուականը պիտի
ողջունէր : Տէրաճը վարժապետին կատարելա-
պէս համամիտ չէր : Խելքը տեղ չէր ընէր որ
մահմադական կառավարութիւնը ինչպէս կրնար
մահմադական մը պատժել, անիկայ քոթուտն-
եայ մը սպաննուած ըլլալուն համար : Այնչափին
վերջը եկած ըլլալու է » կ'ըսէր :

(Շարունակելի)

